

Z. n. o. v N. byla zřízena r. 1875; téhož roku byla založena německá žid. škola. Přílivem z venkovských obcí rostla obec tou měrou, že již r. 1891 bylo přikročeno k výstavbě synagogy, která je ozdobou města.

R. 1893 bylo v N. 116 žid. duší. Vel. Kostomlatech 14, Kovanicích 15, Dvorech 10, Jíkvích 5, Vlkavě 6, Zavadičce 7, dohromady 178 osob. Starostou ž. o. byl Adolf Bergmann, náměstek a pokl. Josef Polák, výbor: Al. Bergmann, Mojžíš Klein, Jos. Steiner a Jos. Friedmann.

Ch. k. v N. opatruje dva hřbitovy: v Krinci a v Kovanicích; její stanovy jsou z r. 1877. Potřeby, hřbit. vůz a j. byly zakoupeny v r. 1889. Starostou ch. k. byl v r. 1893 Mojžíš Klein, pokl. Josef Polák, náměstkem J. Friedmann, výbory Al. Bergmann a Š. Klein. Starostou ž. o. v N. je nyní Filip Polák, velkoobch.

obilím. V n. o. v N. byl rh. dr. Jakub Goldstein. Týž se nar. 26. září 1849 v Pacově, složil r. 1873 zkoušky na učít. ústavě v Č. Budějovicích a habilitoval na české universitě v Praze. Učitelem na žid. školách byl nepřetržitě po dobu 55 let v Kasejovicích, Rokycanech, Milevsku, v N. — zde skoro 25 let. Pro oční chorobu vzdal se r. 1928 svého místa a žil pak do sklonku svého pozehaného věku u svých dětí v Trutnově. Rh. Goldstein byl literárně činný. Práce: „Každý hřích se tresce“, „Jiskry“ (Feder, Besídky), „Neřež větev, na níž sedíš“ (Čes.-žid. kal.) a j. Syn, poslanec JUDr. Angelo Goldstein v Praze, je známý předák sionistického hnutí v Čechách.

Žid v N. žije v míru a národním souladu s ostatním obyvatelstvem a četné rodiny těší se v každém ohledu veliké vážnosti u svých spolubčanů.

Dějiny Židů v Pardubicích.

Zpracoval
prof. J. Sakař v Praze.

Geschichte der Juden in Pardubitz.

Bearbeitet von
Prof. J. Sakař, Prag.

Hned při obnově Pardubic, r. 1507 ohněm spálených, znamenají se v místním obchodě a femesle také Židé¹⁾. Z těch asi nejstarší byl Žid Kapřík, máje grunt v dnešní ulici Arnoštově již po r. 1507 vedle podruhá Davida a mladšího „Žida v baště mezi branami“ při předměstí Malém²⁾. Před r. 1518 přibyl Abraham s ženou Dúbrou. Sirotkům odkázal r. 1518 300 kop míšeňských, hotových, dobrých i knihy, „Bibli celou, Chuměš dva, tři Megzer, Desatero Božích příkázání neb Seffertor Mahylla, Slichas, Joczeros a Sider pergamenový³⁾. K mladším usedlíkům (1519) náležel Achaz (?) z Vidně, Izák mečír a zvláště Chaim, dobře jako velkoobchodník ceněný. Z pardubských sousedů půjčil mu Jiřík Libánský 100 kop a když druhý jeho dlužník, Markvart Žid, kramář, prve v Pardubicích, potom ve Znojmě, zemřel, nic prý nenechav, chytali se dědicové Libánského r. 1534 Chaima, „ježto po něm (Markvartovi) některé věci bral⁴⁾. V cizině obchodoval Chaim hlavně s Janem Herwertsem z Augsburku. Při své smrti (1541) dluhoval mu 212 zl. 18 gr. a 1 denár. Cle nové rodiny, Estera žena, syn Jakob a Izák zeť, muž Rachny (1534), smluvili se s Jakubem Baldsingarem, faktorem Jana Herwertse z Vratislavě, připovídajíc dání prvou splátku 10 zl. při sv. Alžbětě o jarmarce ve Vratislavi⁵⁾. Starší styk s cizinou zůstal později zvláště v rodině Izákové. Žena jeho, Rachna, dluhovala r. 1556 Židům z polského Lublina a z Prostějova. Vrstevníky jejími v P. byli: Šalomún (1523), Majer (1523), Maňas (1532), Fuchs (1536), Jelen, Štastný a Šeps (1538)⁶⁾.

Přízeň pánů z Pernšteina, držitelů města P., bývala k Židům někdy vrtkavou. R. 1538 bránilo se Chaimovi Židů v živnosti hostinské i várcé v městském pivovaru⁷⁾. Příznivější byly počátky vlády královské. Mezitím co vyháněli se z města Čeští bratři, přálo se žid. poddaným nejen volnosti náboženské, nýbrž i výhodného bytu. R. 1560 rozkazem arciknížete Ferdinanda stěhovati se musil do dvou neděl Jan Štěcha z domku, jež koupil si dva roky předtím, na Malém předměstí. Grunt zabrán byl od Rachny Židovky prostředkem jejího zetě, Jelena Žida⁸⁾. R. 1561 pustila Rachna stateček Šterbovi znovu. Živnostem žid. nepřekáželo se však ani r. 1566, kdy jednalo se o jakéms Židu i v královské komoře, že vysmíval se lidem, klekajícím při klekání proti Turku⁹⁾. Částečnou výluky Židů přinesla teprve resoluce královské komory z r. 1589. Na panství smělo žiti jen čtrnáct žid. rodin — však na půl míle od P.¹⁰⁾.

V prvních letech sedmnáctého věku pobytu Židů v městě se již nebránilo a v knize gruntovní byla zvláštní vložka pro zápisy, koupě a prodeje žid. domů¹¹⁾. Jeden z nich, Isaiše Žida na Malém předměstí, vedle Isáka Žida, prodali konšelé sami zase Faltynovi Židu r. 1618 za 130 kop míšeňských pro vselíjaké zem-

ské sbírky, defensi a jiné zasedlé daně, protože „Isaiše Žida od drahně času při městě není a se najiti nedává“¹²⁾. Zato však již od delší doby využívali konšelé styku Židů s P. k ukládání mimořádného platu celního, obracejice získaný peníz k lepšímu vychování purkmistrů a dvou servusů. Z toho dovolávali se Židé r. 1617 pomocí „celé obce žid. v Praze“. Tato žalovala zase u presidenta královské komory, „že by Pardubští nemírnymi šacunký Židy k nim přicházející a přijíždějící pod titulem cla nad způsob jiných královských míst, na silnici ležících, jež své obzvláštní obdarování na to mají, obtěžovati jměli“. Hejtman zámecký, Sebestyan Reyšvícký z Frayfeldu, vyšetřoval a konšelé se přiznávali, „že sic na vybrání takového cla žádného obzvláštního obdarování nemají, ale že již předkové jejich, poznávajice potřebnost obce, platů takových nařídili pro vynajezce podle velikosti a malosti nákladů, co by tak kterému štěstím přišlo“. K tomu odpověděla Královská komora v sobotu den památný Svaté Panny Kateřiny (25. listopadu) 1617 konečným rozhodnutím: „Protože jsou Židé JM. Císařské lidé gletjovní, aby z nařikání dalšího sítí mohlo a tíž Židě mimo náležitosti takovým clem více obtěžování nebyli, poroučí se, aby (Pardubští) po dnešní den víceji týchž Židův jak domácích, tak ani přespolních nemírny clem a šacunkem neobtěžovali. Nicméně poněvadž Židě v královských městech při branách od osoby po bílém penízi a od koně po jednom krejcaru dávají, to se Pardubským na ten čas a do vůle JMC. povoluje, aby od nich vybrati a bráti mohli“¹³⁾. Že se úřad pardubský hned svého zvyku nespouštěl, žalovali Židě pražští u komory České znova, a ta zase již 13. prosince 1617 hejtmanovi vytýkala, že „konšelé poručení její z nedávno pomínuých dnův za hřbet kladou“.

Po šesti měsících začalo se vypravovati o pražské defenestraci, o počátku války stavů českých s císařem a na pardubské radnici přestalo se uvažovati o záповědi komorní na vybrání zvýšeného cla od osob žid. Teprve když na Bílé hoře zlomil se odpor Čechův a kníže Karel z Lichtenšteina uváděl v zemi nový tvrdý řád, žalovali „Židě, jak v městě Pardubicích tak i v jiných okolních městech přebývajících“, svým Starším Židům v Praze, „kterak by (je) Páni purkmistr a rada téhož města Pardubic již od několika let pořad zběhlých nemírnymi šacunký obtěžovali“. A Starší Židův v Praze odesílali zase 25. července 1622 novou supplikaci „vladaři domu Lichtenšteinského a místodržicím JMC.“, ukazujíc, že „ačkoliv za panování slavné a svaté paměti císaře Mathyáše od JMC. Pánův rad Komory České bylo jest jim Pardubským několikrát dostatečně poručeno, — oni táž poručení sobě jako za hřbet položivši, od takových nemírnych šacunkův že jsou neupustili, nýbrž čím